

Васко КОСТИЋ

СВЕШТЕНИЧКИ „ПРОТОКОЛИ” И КРТОЉСКИ ПОМОРСКИ КАПЕТАНИ

Кључе ријечи: Значај породичних архива, владичанска камара, свештенички протоколи, заборављени поморци, кртољске барке, луштитички понти, море их радовало.

У броју 24 зборника БОКА¹ у одјељку „Грађа” објављена су два мала законика Михољског збора, као први дио обимније грађе која заслужује да буде објелодањена. Овдје је наставак, али не и завршетак, јер би тражило много простора, па је бирано важније.

За цивилизовани свијет, сваки рукопис старији од једног вијека, представља коцкицу мозаика значајног културног блага. Нажалост, временом се губе и тамо гдје их добро чувају. Како је тек тамо гдје људи немају осјећаја према старим ‘‘папиринама’’?

Заоставштина записа из свештеничке куће Костића (Кртоли на Луштитичком полуострву) једна је од ријетких породичних архива из сеоских подручја која је углавном сачувана. Тих записа не би било да није кроз три вијека из те куће било интелектуалаца који су се бавили, поред осталог и писањем, па су знали што значи чувати записано. Вјековима, кроз све ратне и природне катастрофе успјевали су сачувати већи дио записа. Носили су их са собом у збјеговима, а остављали све материјалне вриједности на милост и немилост стихији и пљачки. Нажалост, ипак није све сачувано, па је као упозорење другима, важно забиљежити како су нестајали.

Први стручњак који се заинтересовао за ову документацију и дошао из Пераста у Тиват да је погледа, био је дон Грација Брајковић. Био је веома изненађен и узбуђен, јер то није очекивао.

---

¹ Васко Костић, ‘‘Стари бокељски прописи’’, зборник ‘‘Бока’’ бр. 24. Херцеговини, 2004., стр. 471-485.

Узео је неколико докумената из 16. и 17. стољећа да погледа, па их поштено вратио уз попутно писмо од 31. маја 1978. које је приложено овом тексту, јер у првом пасусу истиче значај ове документације, а посљедњем слуги што се може десити:

„Браћање оваквих докумената за мене је било увијек питање моје савјести. Али немојте олако другима, поготово не оним веома ученим, па ни уз најбоља увјеравања, посуђивати овакве документе... Била би штета и Вама и за науку да се овакве драгоцености загубе. Поготово би било болно да се то догоди прије њиховог публиковања.”

То болно се и почело дешавати због наивности, вјеровања људима и велике жеље да неко бар нешто од тога публикује.

Најстарији запис, пронађен у архиви Костића, био је из 1484. г. писан на кожи. Прије готово три деценије позајмљен је другој стручној особи да га преведе, која је непоштено поступила јер га никад није вратила. Није остала ни копија јер тада копир-апарата није било. Ово је важно забиљежити јер се тај докуменат може негдје појавити, или се већ појавио, па да се зна одакле потиче.

Трећи стручњак је дошао из Титограда у Тиват да погледа ову документацију. Био је то секретар ЦАНУ др Јевто Миловић, који се такође изненадио. Нарочито када је видио три рукописа из 1776. и 1777. које је потписао владика Сава Петровић, а писао их Теодосије Мркојевић (игуман из Горског вијенца). Објавио их је у Зборнику грађе о Његошу² и вратио оригинале, али оштећене, јер је преко њих његовом машином откуцао текст, без свог потписа. До овог проналаaska Миловић је вјеровао да у свијету постоји само један сачувани рукопис Теодосија Мркојевића.

Један докуменат из 1620. г. посебно важан јер се у њему већ тада помиње Михољски збор из 1450. г. што је приближно доба тровања калуђера и разарања Превлачког светилишта. Докуменат је уступљен да се преведе и објави, али је објављена³ само једна страна без превода, а докуменат није враћен.

Чак око 60 докумената из 17, 18. и 19. вијека позајмљено је на попис стручној установи која их није пописала, а нестали су без трага. Прије нестанка спасена су три ћирилична документа које је одобрењем власника из те фасцикле изузео др Горан Комар да би их објавио са осталим ћириличним исправама.⁴ У том раду, као и у „Либру” попа

² Јевто Миловић, “Петар II Петровић Његош, Титоград, 1986., стр. 553-555

³ Тиват, Монографија, зборник, Београд 1983., стр. 52.

⁴ Горан Комар, “Кртољске исправе – архив породице Костић из Кртола у Боки Которској” Нови Сад, 2000., стр. 1-166.

Филипа,⁵ само је мањи дио архива Костића. (Комар је уложио велики напор и за приређивање за штампу, и за објављивање, а оригинале је уредно вратио).

Могли би нестати и остали најстарији записи из ове архиве, па их је важно поменути да се зна за њих, и да се још чувају: из 1530, 1567, 1623. и 1691. такође на кожи, и из 1561*, 1566*, 1588, 1589, 1621. и 1628. г. на пергаменту. Осим оних изгубљених, сачувано је много више докумената из друге половине 17. затим из 18. и 19. вијека на папирусу, картонцину и другим старим врстама хартије. Изузев оних које је објавио др Комар, и ових у овом прилогу, готово сви су на латинском и млетачкој варијанти италијанског језика. Поред тих неуезаних и несређених папира, сачуване су и три рукописне свеске „Протокола“, - како стоји на почетку тих свезака, иако то нису протоколи у данашњем смислу. Њих су писали протопоп Николај Стјепов Костић, запамћен као „Нико Гуслар“ (1753-1840) и његов син поп Филип (1785-1866). Они нису били први свештеници из куће кртољских Костића, али су први уз свештеничке обавезе, почели биљежити податке. Боље речено, они су први чији су записи добрим дијелом сачувани.

Осим Протокола протопопа Николаја-Ника и попа Филипа, сачуване су њихове још двије рукописне књиге („Либро од Спаса“ и „Либро од Луке“) са малим бројем али значајних записа. У том периоду у Кртолима су била још три свештеника (два из братства Костића, поп Нико Јовов и поп Стефан) и сви су водили своје протоколе, који овдје нису обухваћени.

Требало је да прођу два стољећа док је схваћено колико у тим записима има података општег друштвеног значаја и да то није само приватна или породична ствар.

Ови „Протоколи“ су претече матичних књига, без рубрика и систематизованог реда. Садрже и податке који не припадају матичним књигама, али су важни јер исправљају неке ставове званичне историографије. Ево неколико примјера који то доказују:

1. Почев од 24. августа 1824. (дакле почетком 19. стољећа) готово сваке наредне године су у протоколу рођених биљешке о систематској вакцинацији дјете. („Дође медик краљевски и преписа ђеци красте.”) То су први познати записи о вакцинацији дјете у данашњој Црној Гори, али и шире, што не мора значити да су прве вакцинације дјете

⁵ Горан Комар, “Књига попа Филипа Костића” у Зборнику “Бока” бр. 23. Херцег-Нови, 2003., стр. 355-397.

*Ови документи су хоризонтални на преклапање као повеље, први ширине 37 и висине 15,50 а други дужине 30,50 и висине 14,50 цм

обављене само у Кртолима, ако ту нису вршили експерименте. Али значи да нису сви, као протопоп Нико Костић, сматрали да је и то важно забиљежити. У историјској и медицинској литератури тешко је наћи прецизнији податак, осим да су у нашим крајевима (ријеч је о ех Југославији) вакцинисања дјеце почела у другој половини 19. стољећа, што је пола стољећа касније од средине 1824. године. Више података са факсимилима оригиналних записа, објављено је на другом мјесту.⁶

2. У протоколу умрлих у Кртолима за 25. септембра 1823. је запис (једини црвеним мастилом) о смрти архимадрита, викарија и архијерејског намјесника Никанора Богетића (89. г.) из Грбља. Богетић је сахрањен на Савини. Овај запис⁷ је објављен тек 1997. а до тада су објављивани погрешни подаци и о Богетићевом датуму смрти, и гдје је умро и гдје је сахрањен.
3. У истом протоколу је и запис од 29. августа 1830. о смрти чувеног капетана Мата Мрше (83. г.) из Пераста. Уз велики број свештеника, међу којима су били протопоп Нико и поп Филип, отпраћен је и сахрањен у манастиру Бања код Рисна.⁸ По званичној историографији капетан Мато Мрша је умро 22. фебруара 1879. и сахрањен је на Савини. Вјероватно је капетан Мато Мрша сахрањен на оба мјеста, али не исти човјек и не истовремено. Од 1830. до 1879. разлика је пола стољећа. Дакле, не слажу се подаци ни о датуму, ни мјесту смрти, ни о мјесту сахране. Ово доказује да су била два истоимена капетана (Мато Мрша), вјероватно дјед и унук, на које је требало распоредити заслуге приписане само једноме.

Архимандрит Никанор Богетић и капетан Мато Мрша били су чешће угошћени у свештеничкој кући Костића, која је имала посебно уређену собу тзв. „Владичанску камару” (о којој ће бити ријечи у посљедњем поглављу). У њој су провели посљедње дане живота и у њој су се упокојили.

Упркос томе што неки подаци мијењају историографију, вјероватно ови протоколи неће у цјелини никад бити објављени. Раније, у бољим приликама, нуђени су издавачима, па враћани, вјероватно непрочитани, јер их није лако читати. Протопоп Нико, како је старио, све је имао сла-

⁶ Vasko Kostić, "Vakcinacija protiv velikih boginja u Boki kotorskoj", "Acta hist. Med. Stom. Pharm..." Beograd, 1889/29/2., стр. 99-104.

⁷ Васко Костић, "Запис о смрти Никанора Богетића", ревије "Бока" за септембар, Котор, 1997. стр. 22.

⁸ Vasko Kostić, "Dva kapetana Mrša", "Pomorstvo" br. 14. za decembar, Kotor, 2000., str. 48-49.

бији вид, па и слабије читљив рукопис, а и правопис се разликовао од данашњег.

Неки записи се једва виде колико су изблиједјели, писани неква-литетним мастилом ручно справљаним. Ако би се објавили фототипски, широј читалачкој публици не би користили. Утолико је нужније из њих објелоданити бар нешто важније. Нарочито ако се налазе у приватним архивама гдје нису свакоме доступни, нити чувани у одговарајућим условима.

Наравно, три наведена примјера нису све што се, осим матичних података, може наћи у овим протоколима, у зависности од тога што кога интересује. Преписи у државним матичним књигама не садрже податке старије од 1850. г. а овдје је ријеч о записима од 1812. до 1840. године. Ови подаци могу помоћи и онима који трагају за својим коријенима, рођачким и кумовским везама. Осим историчара, ту могу понешто наћи антрополози и други истраживачи прошлости. На примјер, ту је и запис о руху Катарине, кћери попа Филипа Костића. Некада је био обичај да се рухо, које спада у мираз, обнародује када га удавачина родбина, тзв. „погузељи“, донесу из родне куће у нови дом. У овом случају, осим јавног показивања присутном народу, остао је и јавни запис:

„1828. септембра 23: Кртоли рухо Кате попа Филипа коју удајемо за Јока Марка Лакичевића.

Кошуљах	11,
гуња	3,
наглавака	12,
приевеска	1,
прегачах	4,
ћилим	1,
чарапах	12 и подвезица 12,
корета	2,
фацулета	10,
од свиле	1,
шарена	3,
бијела	6,
и све ново	
и ово све, више речено ново.”	

За данашње појмове ово би рухо било прилично сиромашно, пого-тово ако се зна да су братства Костића и Лакичевића била међу најистакнутијима у Кртолима. Катарина је била прва од седмеро дјеце попа Филипа и прва удавача међу три Филипове кћери, а младожења Јоко је био поморац и син јединац такође поморца Марка Лакичевића. Али мора

се имати у виду да је рухо било само гардероба удаваче, а не једини мираз, који се састојао и од новца, стоке, дјелова намјештаја, рјеђе неког комада земље и других некретнина.

Интересантни су записи о једној (нажалост не јединој) великој трагедији кртољских помораца. Три записа о овоме су кратка, најважнија због забиљежених датума, а овдје су допуњена и другим подацима, јер ова трагедија није лако заборављана:

Дана 27. новембра 1832. потонула је једна кртољска барка, која је, као и сваког пазарног дана, превозила пољопривредне и манифактурне производе за продају на рисанској Габели. Била је добро натоварена, јер су веслачи рачунали на мирно море, али их је у тјеснацу Вериге изненадила бура „трмонтана на махове „, или „на рефуре „, - како су тада говорили. Два младића, оба из Костића, нису испливала на ближу (западну) обалу. Искусни поморац и власник барке Марко Јовов Лакичевић, неуморно је зароњавао и трагао за њему повјереним младићима, док и он није нестао. Срећом, Јоко, син попа Филипа Костића, ипак је некако испливао, али на источну обалу, ношен валовима до Плавде. Тијело Марка Лакичевића море је избацило тек 23. децембра. То је онај Марко чији је син Јоко оженио Катарину, кћер Попа Филипа, о чијем је руху било ријечи. Остаци Ива, јединца сина попа Сава Костића, пронађени су још касније, 9. маја 1833. Иако је ријеч о поморцима, они нису били капетани да би се помињали даљем тексту, па је то овдје уврштено.

***

Прије упознавања са записима из Протокола, важно је извући из прошлости двије врсте пловних објеката које историографија запоставља, а народ заборавља, иако су неодвојиви од историје поморства Луштитчког полуострва. Они нису јединствени само за то подручје али су карактеристични и веома дуго у прошлости нераздвојни од живота у том подручју, па заслужују да буду спасени од заборава. То су: „кртољске барке”^(а) и „луштитчки понти”^(б).

(а) У писаним изворима нема података о карактеристичним кртољским баркама, којих више нема, а ово је прилика да и у литератури добију своје мјесто. Уз то ће бити лакше разумљиви остали подаци који су овдје обухваћени.

Све до педесетих година XX вијека кртољске барке су биле у сталној употреби. Иако по типу нису биле искључиво кртољске, најчешће су их називали „кртољским баркама”. Као такве су их распознавали из даљине. Биле су препознатљиве и због црне боје, „блакиране”, и споља и изнутра, јер се најлакше долазило до „блака”, (катрана) а ноћу су биле теже уочљиве када су коришћене за контрабанд. То су биле

веће теретне барке на весла, најчешће дужине 7 м. којима су се једва разликовали крмени и прамчани крај. Ферали за ноћни риболов могли су се монтирати на било ком крају барке. Упркос гломазности, биле су брзе, јер су дуга весла имала велике захвате. Биле су подешене за непарни број веслача што није уобичајено у новије вријеме. Најчешће 3 на десној и 2 на лијевој страни, и не у истом реду него наизмјенично. Четири веслача у стојећем ставу, у правцу кретања барке, веслала су дугим веслима упирући весло читавим тијелом. Када је барка била празна, стојали су на пајулима, а на терету када је била пуна, с тим што су тада додавали посебну „рашљару“, скелу за издизање икарама и штропова за привез весала. Малим веслом (парићем) помагао је, уједно и кормилавао, пети веслач из сједећег става код крме. На тај начин су се годинама превозили из Кртола и радници запослени у Тивту. На исти начин су веслале и жене, а искључиво оне када су им мужеве добили „тендер“ (реморкер) за превоз до Арсенала. Тако су на неки начин становници Кртола оба пола били поморци. Ове барке су коришћене само унутар залива, јер за отворено море нису биле погодне. Нису биле опалубљене, а товарене су толико да су им банде (бочне стране) остајале над водом понекад свега 20 цм. Нису биле погодне ни за јарболе и једра. Грађене су на острву Корчули, а одржаване на шкверу лучице Бјелила, који је био активан све до I св. рата. Стари учитељ Марко Драгов Лакичевић који је живио на Бјелилима, и често млађарији преносио сјећања из дјетињства, тврдио је да су неке и комплетно грађене на Бјелилима, по мјерама копираним од оних са Корчуле. То је било могуће, јер је било добрих и мајстора и одговарајуће грађе.

Осим учитеља Лакичевића, остали Кртољани тада нису живјели уз обалу, али су тамо сви имали конобе, како за слану рибу, вино и ракију, тако и за армижала (весла и остали покретни и рибарски прибор). У Солиотском пољу и на Шкољу (како су мјештани звани острво Св. Гаврила или Страдиоти) била су им највећа имања до којих су ишли баркама и превозили интраду (плодове) не само до коноба него и на тржишта до Новог, Каменара, Рисна, Котора и Тивта.

Оно што се ријетко дешава, свакако је занимљиво. У Боки су веома ријетко коришћене барке за превоз живе стоке, изузимајући Кртоле гдје је то био готово свакодневни случај, нарочито у зимском и љетњем годишњем добу. Простране кртољске барке, без палубе и попречних сједала, биле су погодне за стоку, која је од малена навикавана на барку. Превозили су је на бољу испашу, понекад до Солитоског поља, а чешће до Шкоља гдје је вегетација увијек била бујна. Када стоку доведу до Шкоља, она није чекала да је изнесу него је нестрпљиво сама искакала

у плићак. На острву је нису морали ни чувати, јер није могла побјећи. И када није планирано испловљење ка паињацима, дешавало се да козе или овце саме ускоче у празну барку привезану уз обалу, и неће да изађу док их не изнесу. За неупућене странце била је то права атракција.

Овим баркама превожено је огревно дрво и многи глинени производи из манифактуре, по квалитету познати и у свијету, а глина као сировина од када је саграђена циглана у Тивту, те други грађевински материјали домаће производње. У разним архивама постоји низ докумената који доказују да је за градњу которских и херцеговских великих тврђава много, ако не највише, коришћен квалитетни креч са Луштитчког полуострва, па и због тога не би требало заборавити ове теретне барке и напоре њихових посада.

Наравно, вође ових пловила нису били поморски капетани, нити су се китили таквом титулом, па се и не рачунају у оне капетане о којима ће овдје бити ријечи. Али неки јесу великим искуством постајали и капетани дуге пловидбе.

⁽⁶⁾ Луштитчке понте, којих одавно више нема, литература о поморству уопште не помиње. За разлику од кртољске барке коју такође не помињу, али се још може видјети на старим сликама, луштитчки понти се не могу наћи ни на фотографијама, јер их није ни било у оно доба. Сваки дан је мање људи који се сјећају прича о „златном добу” луштитчких помораца, па је посљедњи час за спас од заборава овог пловећег средства.

Луштитчко полуострво има скровите пјешчане увале, са називима који сугеришу богатство, као „Добра лука” и „Златна лука”. Ту се није испирало злато, а богатство је потицало од бродова који су ту упловљавали. Зиданих пристаништа ту није било. За претовар робе са бродова дубљег газа, који нису могли прићи обали, коришћене су мање барке у које је роба претоварана. Погоднији су били, па чеиће и коришћени, „плутајући понти”, или само „понти”. Баш тако, „понти”, увијек у множини, за разлику од „понте” природног рта (као Понта оштра) или грађеног истуреног пристаништа за барке уз мандраће.

За Луштитчко полуострво, које ни данас нема пристаништа на отвореном мору, а има дугу обалу, понти су имали итекако велики значај. Поготово за брзе претоваре тајних терета. То су били сплавови од поната (дебелих дасака) дужине 4-5 м преко попречних балвана. Сплавови су могли бити једнодјелни, или повезани у неколико дијелова, у зависности од удаљености брода од обале, односно од плиме и газа брода. Били су претече савремених понтона. Извлачени су на обалу и спуштани у море само по потреби, како их јаки валови не би растурили. Преко њих су

товарна грла могла прићи до брода и омогућити директно претоварање робе из бродске штиве на самаре. Углавном су ту радили коњи и мазге, јер је тврдоглаво магаре било тешко натјерати на плутајуће и љуљајуће понте. Готово је заборављена стара изрека, јер се заборавило откуд потиче: „слажу се као понти и товари“, у смислу „као рогови у врећи“. То је била и погрдна изрека за слабог играча карата, јер су „понти“ назив и за поене, нарочито код карташких игара омиљених поморцима (трешета, бришкулa, фирцик). Уз сазнања о луштитичким понтима и та изрека добија изворни смисао. „Понти“ су називи и за мостове.

Нема изгледа да би се плутајући луштитички понти икада могли вратити у употребу, па ако нађу мјесто и у историографији бокељског поморства, она тиме неће ништа изгубити, а може се бар мало обогатити.

***

За разлику од помораца из унутрашњости Бокоторског залива, о којима је много писано, о поморцима Луштитичког полуострва, па и Грбља, који имају обале на отвореном мору, зна се знатно мање. То је разумљиво, јер је највише грађе за званичну историографију поморства црпљено из архива лучких капетанија. Поморци који су морали упловљавати у Бокоторски залив, нису могли избјећи лучку капетанију Росе на улазу у залив, нити разне контроле, догане (царине), лазарете, карантин и др. па је остало много више писаних трагова о њима. Они који су имали прилике да избјегну те установе, нису регистровани (ни бродови, ни њихови власници, ни заповједници, ни вијађи, ни превожени терет) па званично нису ни постојали.

О томе није било пожељно ни накнадно остављати биљешке. Бродарима, да не би ретроактивно сносили посљедице због илегалних активности, или да им потомци не би имали неприлика. Властима не би служила на част неблаговремена и неефикасна контрола, што се могло довести у везу и са подмићивањем туђинске власти, које су управљале Боком, гледали су кроз прсте на неке активности које нису биле у складу са њиховим законима: промет робе из контрабанда (шверца), од гусарења итд. Контролори су избјегавали те обале, јер дешавало се да их „прогута мрак“. Мogle су и прећутно толерисале развој илегалне трговине, јер су од ње имале посредне користи, нарочито подмићени појединци. О тим поморцима има толико мало објављених докумената да се на основу њих не може ни приближно представити слика некадашњег њиховог бурног и богатог живота.

Основа званичне историографије је „Историја бокељског поморства“ Предрага Ковачевића. У њој се поморци Кртола уопште не по-

мињу.⁹ Слично је и у свих 50 бројева до сада објављених зборника, „Годишњака Поморског музеја у Котору” (ГПМ), осим бр. XI у прилогу Максима Злоковића, али ни ту није обухваћено ни пола имена кртољских капетана.

Једна од најважнијих публикација која је требало да представља поморство читаве Боке, јесте монографија „12 вјекова Бокељске морнарице”.¹⁰ Поморци са подручја Михољског збора нису били чланови те асоцијације, али у уводном тексту монографије стоји да се она не односи само на ту асоцијацију. „Бокељска морнарица је овдје обухваћена као заједничка формација поморских активности Боке...” (стр. 12). Ту је и прилог „Поморство мањих насеља...” (стр. 104-113) са подацима о свим обалним насељима - осим Кртола. Укратко се помињу само у саставу Луштице. По томе, у 19. стољећу Лиштица је имала 27 капетана. Бројка је могла бити и произвољна, јер се имена не помињу, па није ни видљиво колико је ту капетана из Кртола. Вјероватно није ни један, јер је и за Луштицу без Кртола, то премали број за читаво стољеће.

Из даљњег текста ће се видјети да се почетком 19. стољећа помиње **37 капетана** само за један краћи период и само у протоколима једне парохије Кртола. Осим ове Радовићке, у Кртолима је тада била и парохија Ђурашевићка. Она је имала другог пароха који је водио свој протокол. Ако је толико капетана у релативно кратком периоду, колико их је тек укупно било? Уз сваког од 37 капетана, заповједника бродова, било је бар још десет помораца нижих звања, до најнижег „пикола”. Капетани су најчешће окупљали око себе своје рођаке и земљаке.

Најпознатија поморска кућа у Кртолима је Барбића којој и презиме потиче од „барба”, што је заповједник брода. Поријекло им задира у дубоку старину, па се не зна како је било име првом барби, али се зна да је међу њима најистакнутији био капетан Шпиро Барбић, савременик и блиски пријатељ аутора Протокола овдје представљених.

По казивању Ника Вукова Барбића, који је умро (?) у дубокој старости, његов предак Шпиро је био власник три једрењака:

једног трабакула са два јарбола (око 200 БРТ) и двије брацере са по једним јарболом (40 и 30 БРТ). Трабакул је носио име „Св. Архангел Михаило”, а имена брацера није се сјећао ни Нико В. Барбић. Он чак мисли да нису ни имале имена, као ни друге веће барке. Капетан Шпиро је у Кртолима остао познат, поред осталог и због два важна подухвата: Тајно је транспортовао оружје које је Русија слала Црној Гори, и први је откупио трећину Превлаке Арх. Михаила. Уштеђевина му није била

⁹ Predrag Kovačević, „Istorija bokeljskog pomorstva”, Kotor, 1967.

¹⁰ „12 vjekova Bokeljske mornarice” zbornik, Beograd, 1972.

довољна, па је продао и сва три брода да би дошао у посјед средњег дијела Превлаке, који је до тада био у посједу породице Друшко. Она је у тај посјед дошла заслугама за уништење Превлачког светилишта. Урадио је то прије велике добротворке контесе Екатерине Властелиновић, којој је његово искуство помогло да откупи другу трећину. До сада је свугдје писано да је контеса Екатерина прва откупила дио Превлаке, па свештенички записи и ту грешку исправљају. Ипак, о капетану Шпиру се много више зна по причама, јер је имао по чему да буде запамћен, а веома мало по историографији.

Иако се овај прилог не односи на Луштицу, потребно подсјетити да је у Луштици увијек било више поморских капетана него у Кртолима. Не 27, као што стоји у поменутој монографији,¹⁰ него бар 4 пута толико. Непотпуна истраживања показују да је реалан троцифрени број. И данашњим луштитким старцима познате су традиционално поморске куће са бродовласницима и капетанима у низовима генерација, као што су: Богетићи, Владнићи, Замбелићи, Јанковићи, Јановићи, Калуђеровићи, Кршанци, Легетићи, Марићи, Маровићи, Мижевићи, Митровићи, Неверовићи, Трипчевићи, Тројановићи, Паландачићи, Русовићи, Сетенчићи, Хераковићи и други. Овдје нису поменута братства са једном или двије генерације поморских капетана.

Гдје је мало писаних података, материјални остаци чврсто свједоче о богатствима помораца: бројне цркве, велике каменом грађене куће са бистјернама и млиновима, гумна, зидане међе, уређени маслињаци и т. д.) Недостатак писаних података о подвизима помораца надокнађују предања, која су боље сачувана тамо гдје нема записа, али је мало оних који су се потрудили да предања записивањем отргну од заборава. Предања ишчезавају протоком времена, а због тога губе сви, нарочито културна баштина. Ако је тачно, што се каже, да се „није ни десило оно што није записано”, важно је записати сваки податак који може мутну слику колико-толико избистрити.

Често долази до бркања појмова када су у питању капетани. Да би се то овдје избјегло, потребно је разликовати три врсте капетана у Кртолима: војни, општински и поморски.

Војне капетане је лако издвојити јер их у истраживаном периоду (1812-1840) у Кртолима није било. Било их је раније, односно за вријеме Млетачке републике. Најважнији, иако готово непознат историчарима бокелског поморства, био је Зано Вуков Костић. Он је био и поморски капетан и војни капетан олтрамарине, јунак из поморских битака против Турака (1700-1705) о чему је сачувано оригинално признање из

тог доба, чији је факсимил објављен.¹¹ Из још два сачувана документа види се да је имао специјална овлаштења по којима га нико није смио ометати у пловидби, а имао је право да на јарболу развија своју заставу. Невјероватни подвизи, праћени срећом, од њега су створили легендарну личност, па се предање о његовом главном подвигу у Коринтском каналу преносило са кољена на кољено све до објављивања.¹² Нажалост, о њему нема помена у поморској историографији Боке, као ни о једном од његова три сина, Вука, Ивана и Ника, сва три поморска капетана.

Општински капетани су већином били стари ислужени поморски капетани који су по престанку пловљења бирани за предсједнике. Према томе, не би била велика грешка побркати општинске и поморске капетане. Међутим, ако је негдје и било ријечи о капетанима као општинским челницима, а да претходно нису били и поморски капетани, наглашавано је да су капетани комунитади. Али и то је било након распарчавања Михољског збора на три „капетаније”, односно касније од оvdје обухваћеног периода. Челници општина су у разним периодима носили разне титуле: главар, подештат, синдик, кнез, начелник, прешједник (а уз њега присједник). Они су се смјењивали, најчешће сваке године, не задржавајући трајно титулу, која никад није уношена у Протокол. Уносили су, углавном, титуле свештених лица, поморских капетана и мајстора.

Поморски капетани су били више цијењени од општинских. Општински капетан је могао бити сваки изабрани мјештанин, па је није морао бити ни писмен, а поморског капетана нису могли бирати. Осим тога, само поморски капетан је био са доживотним капетанским звањем, а не док му траје мандат. Када се рекло „капетан”, увијек се мислило на поморског капетана. Могуће је да су неки од њих били приучени, па им је провјером знања признато звање. Сада то није ни битно, ако су они у своје вријеме успјешно обављали посао. Углавном, били су из породица за које се из низа других извора зна да им је поморство била традиција у читавом низу покољења (Андровићи, Барбићи, Дубравчевићи, Ђиновићи, Ивошевићи, Лакичевићи, Миловићи, Миљешковићи, Костићи, Русовићи, Старчевићи, и други са мањим бројем капетана.)

Нико не може бити сигуран колико ће дуго оригинали Протокола бити сачувани у неприкладним условима, па нека бар остане њихов опис.

Најмањи протокол је димензија 12 x 17 цм. са корицама од тврдог картона, на хрбату обложеним кожом и свега 20 листова. Од тога је 5 листова (10 страница) „Протокол вјенчаних” од 23. 09. 1812. до краја

¹¹ Васко Костић, “Црногорац свесрпски великан”, Београд, 1995., стр. 38.

¹² Васко Костић, “Приморске легенде”, Београд, 1989., стр. 104-106.

1814. па прекид до почетка 1818. а 04. 10. 1819. је посљедњи податак. Ту се помињу само три поморска капетана: Станко Миловић (12. 11. 1818.), Вуко Барбић и Вуко Старчевић (07. 10. 1819.) Трогодишњи прекид је вјероватно настао због тога што је за то вријеме неки други свештеник обављао вјерске услуге и то уводио у свој протокол. Иако листови нису нумерисани, у књижици нема трагова да су истргнути. У остатку књижице су биљешке, важне за друга истраживања, али не и за ову тему. Од умрлих капетана посљедњи је уписан 10. 10. 1822. Филип Барбић. Умрли су и даље уписивани, али се не помињу капетани. Посљедњи датум умрлих је 20. 04. 1923. а затим су 4 листа са разним подацима који се не припадају матичним књигама. Из овог протокола, подаци су преписани у протокол средње величине, у коме је настављено уписивање података.

Протокол средње величине је димензија 19 x 26 цм. са предњим корицама од тврдог картона на којима су остали трагови некадашњег кожног омота хрбата. Почиње од почетка 1812. г. прво подацима о умрлима. Мало је помораца који су сахрањени у свом завичају. Не значи да је све остале „море радовало“, - како се говорило за утопљене. Било је и оних који су се настанили широм свијета и углавном се бавили лучким пословима. До априла 1823. уписана су само три капетана које су сахранили свештеници Нико и Филип Костић. Послије пописа умрлих је попис вјенчаних, а потом попис рођених, односно крштених. Њих је укупно уписано 87 а од тога у 30 помињу се капетани. Овом протоколу недостају задње корице. На предзадњој страни је овјера архимандрита Никанора Богетића, па би то могло значити да, осим задњих корица, не недостају посљедњи листови.

Велики протокол је димензија 22 x 32 цм, укоричен тврдим картоном 3 мм дебелим и обложен кожом (која се сачувала само још на хрбату и дјелимично на корицама). Нумерисани су листови (а не стране) од којих многи недостају. То је велика штета, али боље спасити од заборавља оно што је још могуће, него ништа. У великом протоколу се настављају подаци из средњег, а недостаје први лист (двје стране). Записи рођених завршавају 36-тим нумерисаним листом (72 стране). Укупно 257 записа о рођеним и крштеним, међу којима се у 58 записа помињу капетани. Ту је и неколико других записа који овдје нису битни. Од 36. до 41. листа су разни записи који се не односе на матичне податке, а од 41. до 73. листа недостају листови. Види се да су ишчупани. Изгледа да су то били празни листови, па узети за коришћење када је папир био оскудан. Од 73. до 80. листа су записи вјенчаних. Укупно је 46 записа вјенчаних а од тога се у 13 записа помињу капетани. Од бр. 80. до 108. недостају листови, вјероватно су и они били празни, а од листа бр. 108. до 125. су подаци

о умрлима. Укупно је 81 запис о умрлима, од тога је само 6 записа о умрлим капетанима, а од њих само тројици је назначено колико су година доживјели. Вјероватно зато што су умрли у дубокој старости?

Као што се види, мало поморских капетана је сахрањено у завичају. То важи и за поморце који нису капетани, а њих је било знатно више.

Још је 5 записа о умрлим женама, при чему се помињу капетани, њихови очеви. Посљедњи записи о умрлима су на листу бр. 125. а посљедњи нумерисани лист је 149. У међупростору су 3 листа за разним записима који се не односе на капетане, а остали листови су ишчупани, што се види на мјестима повеза.

Протоколи су писани старосрпском ћирилицом, па ће овдје бити преведени на савремени језик и знатно скраћени. Ако би све из Протокола пренијели, било би сувише дуго, са небитним подацима, па тиме и мање интересантно. Да не би било сумњи и спекулација што је изостављено, потребно је објашњење.

Циљ је допуна историографије бокелског поморства у ономе што је промакло историчарима, па су узети само записи у којима су поменути поморски капетани, као што стоји у наслову. А и тамо гдје се они помињу, није све преузето. У сваком запису стоји да је то записано „у Кртолима” и да је датум „славено” или „илирико” (синоними за „српско”, по старом календару). Стоји и „роди се, крсти се и миром помаза се” (што је најчешће било истога дана). Испред имена родитеља стоји „отац”, „мати”, и да је она „законита”. У неколико записа је и податак на коју уру је дијете рођено. На више мјеста (не на свим) испред „капетан” стоји „г-дин”. Све је то овдје сувишно, као и записи о вјероисповијести јер су у тим Протоколима сви српско-православе вјере. Записани су и подаци одакле су младенци и кумови, па ако су из Кртола и то је изостављено, као и у којој цркви, и који свештеник је обави обред, јер су ту сви записи протопопа Николаја и попа Филипа Костића. Изостављено је и ко су били кумови, осим ако је кум капетан, или се помиње неки капетан (на пр. кум „капетан Нико син покојног капетана Зана”). Сувишни су и подаци „покојни” за оне који тада нису били живи, јер су сада покојни сви тамо помињани. Како би изгледало ако би се у цјелини пренијело свих 344 записа (87 из средњег и 257 из великог протокола) само о рођеним (односно крштеним)? Ево једног од краћих примјера:

„На 29. септембра славено 1835. Кртоли.

Роди се и крсти се Јована, кћер Станка Никова Барбића, и његове законите жене Јане, кћери Вука Русовића. Воспријемник (кум, - прим. В. К.) је био капетан Вуко Ивов Барбић. Воспијемница Јане удовица Јока Станкова Срђеновића. Крсти се уз пароха Николаја Костића у храму Светоуспенскоме у недељу.”

Капетани помињани у описаним протоколима

Протокол средње величине почиње са 1812. г. о умрлима:

- 06. 02. 1813. капетан Стефан Старчевић,
- 22. 08. 1814. Стефан син капетана Јова Кикановића,
- 15. 03. 1815. Николај, син капетана Рада Старчевића,
- 18. 01. 1816. Вуко, син капетана Ника Миловића,
- 02. 06. 1816. Ђуро, син капетана Јова Русовића,
- 17. 10. 1816. Лазо, син капетана Јова Старчевића,
- 18. 05. 1817. Марко, син капетана Ђура Старчевића,
- 13. 06. 1817. Саво, син капетана Јова Ђиновића,
- 05. 02. 1819. Нико, син капетана Рада Старчевића,
- 22. 07. 1819. Војин, син капетана Стијепе Русовића,
- 29. 09. 1919. Анђелија, кћер капетана Филипа Барбића,
- 10. 04. 1821. Анђе, кћер капетана Марка Барбића,
- 11. 04. 1821. капетан Јано Старчевић,
- 22. 05. 1821, Јоко, син капетана Ива Лакичевића,
- 10. 10. 1822. капетан Филип Барбић.

Од јануара 1812. су уписи вјенчаних. Опет је издвојено само оно гдје се помињу капетани, па се тако и кумови помињу само ако су капетани. Вјенчали су се:

08. 10. 1812. Вуко капетана Ђура Старчевића и Стане Јова Петрова Ивошевића. Кум капетан Саво Ивелић из Рисна.

08. 10. 1814. Војин капетана Јана Старчевића, и Стане Пера Никова Костића.

12. 11. 1818. Иво Јова Петрова Ивошевића, и Стане Сава Лакичевића. Кум капетан Станко Миловић.

06. 01. 1819. Петар Јока Перова Костића, и Манда капетана Јока Миљешковића.

07. 10. 1819. Станко Николе Барбића, и Јована Вука Ивова Фрнјасовића. Кум капетан Вуко Барбић.

07. 10. 1819. Саво (Вука Савова Ивошевића и Манде капетана Јана Старчевића) и Марија Војина Ивова Костића.

07. 10. 1819. Иво Андрије Ивова Стегића, и Јована (капетана Вука Старчевића и Иване капетана Ива Костића).

22. 09. 1820. Иво Ђура Трипиновића и Стане Станка Ивошевића. Кум капетан Вуко Старчевић.

20. 08. 1821. Нико Јока Костића и Стане Сава Барбића. Кум капетан Шпиро Барбић.

23. 09. 1822. Иво Васа Ђиновића и Јела Ива Миљешковића. Кум капетан Иво Лакичевић.

23. 09. 1822. Нико (Вука Лукина Трипиновића и Јане **капетана** Рада Барбића) и Јела капетана Вука Костића.

07. 10. 1822. Јоко капетана Ђура Старчевића и Манда Васа Маркова Миловића.

07. 10. 1822. Раде Ника Радова Радиновића и Јована капетана Ива Лакичевића.

07. 10. 1822. Јоко капетана Ђура Старчевића и (име удаваче није уписано) кћер Васа Миловића.

28. 12. 1822. Ђуро Марка Костића и Стане Вука Микијеља. Кум капетан Ђуро Старчевић.

Слиједи 2 листа (4 стране) биљежака које се не односе на матичне податке, а онда су уписи рођења (р.) и крштења (к.):

01. 01. 1812. р. Лазо, син капетана Станка Миловића и Стане кнеза Мирка Љубановића из Грбља.

02. 02. 1812. р. и к. Маре, кћер Пера, сина капетана Ника Костића и Стане Кикановић. Кума Ана, жена Војина, сина капетана Ива Костића.

12. 03. 1812. р. и к. Ивана, кћер Јока Стијеповог Миловића. Кум Вуко, син капетана Ника Ивовог Миловића.

15. 04. 1812. р. и к. Илија, син Пера Стијеповог Русовића и Јане Ђура Богетића из Луштице. Кум капетан Марко Старчевић.

06. 09. 1812. р. и к. Стијепо, син Лаза Маркова Костића и Манде Ђура Русовића. Кум капетан Иво Лакичевић.

26. 09. 1812. р. и к. Јоко, син Пера Радова Радиновића и Јане Рашковић из Луштице. Кума Јована, жена капетана Ђура Старчевића.

08. 10. 1812. р. и к. Маре, кћер Марка Радова Барбића и Маре Марка Миљешковића. Кум капетан Нико Костић.

15. 02. 1813. р. и к. Ана, кћер Андрије Ђурова Русовића и Стане Андрије Стијепова Старчевића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

17. 11. 1813. р. и к. Нико, син Пера Ивовог Радиновића и Анђе Стијепе Барбића. Кума Јована, жена капетана Ђура Старчевића.

23. 01. 1814. р. и к. Кате, кћер Јока Марковог Јокића и Анђе Антоновић. Кум капетан Ђуро Старчевић.

27. 01. 1814. р. Јоко, син капетана Ива Лакичевића и Гордане (није записано презиме по роду).

25. 06. 1814. р. и к. Иво и Јане, близанци Вука Маркова Старчевића и Иване Ђура Клакоровића. Кумови капетан Ђуро Старчевић и Кате, жена капетана Марка Старчевића.

10. 09. 1814. р. и к. Станко, син Лаза Марковог Костића и Манде Ђура Јовова Русовића. Кум капетан Иво Лакичевић.

14. 12. 1814. р. и к. Маре, кћер Вука Јововог Ивошевића и Гордане Ђура Радова Клакоровића. Кум капетан Станко Миловић.

06. 06. 1815. р. и к. Јоко, син Вука Ђурова Микијељевића и Маре Јова Ђурова Ивошевића. Кум Јоко, син капетана Филипа Барбића.

12. 09. 1815. р. и к. Иво, син Јока Лазова Старчевића и Стане Ђура (презиме нечитко). Кума Јане, жена капетана Јана Старчевића.

14. 09. 1815. р. Јована, кћер Вука Јовова Старчевића и Еле кћери капетана Рада Антовића.

(Од 14. 09. 1815. до 14. 09. 1816. капетани се не помињу.)

14. 09. 1816. к. Јоко, син Пера Вукова Трипиновића и Јоване Пера Русовића. Кум Раде, син капетана Јана Старчевића.

20. 09. 1816. к. Јоко, син Ива Јовова Радиновића и јане Ђура Фарнјасовића. Кума Јована, жена капетана Ђура Старчевића.

12. 08. 1817. к. Георгије, син Ива Георгија Микијељевића и Катерине Марка Попова Костића. Кум Лазар, син капетана Ника Ивошевића.

08. 10. 1817. к. Саво, син Лаза Марка Попова Костића и Манде Ђура Русовића. Кум капетан Иво Лакичевић.

14. 12. 1818. к. Катерина, кћер Андрије капетана Марка Старчевића и Марије попа Сава Костића. Кум капетан Станко Дубравчевић.

04. 09. 1819. к. Петар, син Вука капетана Ђура Старчевића и Стане Јова Петрова Ивошевића.

11. 10. 1819. к. Јована, кћер Стијепа Никова Стегића и Анђе Ива Тројановића из Луштице. Кум капетан Ђуро Старчевић.

03. 08. 1820. к. Марија, кћер Андрије Ђурова Русовића и Стане Андрије Стијепова Старчевића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

15. 10. 1821. р. и к. Вуко, син Лаза Маркова Костића и Манде Русовић. Кум капетан Иво Лакичевић.

28. 07. 1821. р. и к. Марко, син Сава Маркова Миловића и Иване Ника Јовова Старчевића. Кума Марија, жена капетана Сава Миловића.

14. 06. 1822. к. Иво, син Сава Лазова Миловића и Марије Ника Радова Старчевића. Кума Јована, жена капетана Пера Миловића.

15. 11. 1822. к. Иво, син Андрије Маркова Старчевића и Марије попа Сава Костића. Кум капетан Станко Дубравчевић.

20. 10. 1812. је на посљедњем сачуваном листу накнадно додат запис о „учињеном феду“ Јоку Поповом Костићу у коме се, поред осталих, помињу: капетан Јован Русовић и капетан Иво Занов Костић.

Велики протокол” или „веље либро”.

20. 08. 1923. р. и к. Јоко, син Ива Микијељевића и Кате од Костића. Кум капетан Лазар Ивошевић.

17. 10. 1823. р. и к. Вуко, син Рада Јанова Старчевића и Марије од Русовића. Кум капетан Вуко Старчевић.

01. 12. 1823. к. Андрија, син Сава Лазова Миловића и Марије Ника Радова Старчевића. Кума Јована, жена капетана Пера Миловића.

22. 02. 1824. к. Манда, кћер Ђура Маркова Костића и Стане Вука Микијељевића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

25. 03. 1824. к. Катерина, кћер Рада Никова Радиновића и Јоване капетана Ива Лакичевића.

12. 10. 1824. к. Јоко, син Марка попова Русовића и Стане Пера Савова Антовића. Кума Кате, жена капетана Шпира Барбића.

21. 12. 1824. к. Јово, син Ива Јова Петрова Ивошевића и Стане Сава Ђурова Лакичевића. Кум Лако, син капетана Станка (презиме изостављено, вјероватно Лакичевић или Миловић).

25. 05. 1825. к. Јована, кћер Јока Ђурова Старчевића и Манде од Миловића. Кум капетан Вуко Старчевић.

06. 08. 1825. р. и к. Спиридон, син Пера Јовова Старчевића и Јане Ива Русовића из Луштице. Кума Јована, жена капетана Ђура Старчевића.

14. 08. 1825. р. и к. Иво, син Јока Маркова Јокића и Јоване Вука Барбића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

01. 11. 1825. к. Ивана, кћер Марка Стијепана Никова Стегића и Манде, Илије Антоновића. Кум капетан Станко Миловић.

29. 10. 1825. к. Васо, син Ива Васова Ђиновића и Стане Сава Ђурашкова Костића. Кум Војин, син капетана Ива Лакичевића.

25. 12. 1825. к. Кате, кћер Ива Андријина Старчевића и Јоване од Стјепаничића. Кум капетан Станко Миловић.

29. 01. 1826. р. и к. Саво, син Андрије Ђурова Русовића и Стане од Старчевића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

22. 08. 1826. р. и к. Стијепо, син Рада Јовова Антоновића и Анђе од Барбића. Кум капетан Лазо Ивошевић.

19. 12. 1826. к. Нико, син Рада Никова Радиновића и Јоване капетана Ива Лакичевића.

26. 01. 1827. к. Стане, кћер Марка Станкова Ивошевића и Јане Марка Јовова Лакичевића. Кумови капетан Лазо Ивошевић и Јована жена капетана Пера Миловића.

16. 01. 1827. к. Јоко, син Ника чији је отац капетан Иво Лакичевић, и Дафине Станка Андровића.

01. 08. 1827. к. Лазо, син (име нечитко) Стегића и (име није уписано) архевића. Кум капетан Станко Миловић.

01. 12. 1827. к. Катерина, кћер Сава Никова Старчевића и Манде Пера Радова Радиновића. Кум капетан Иво Лакичевић. 19. 10. 1828. р. и к. Марија, кћер Ива Војинова Русовића и Иване Ива Радоњића са Његуша.

Кум капетан Шпиро Барбић.

19. 11. 1828. р. и к. Катерина, кћер Андрије Марка Старчевића и Марије попа Сава Костића. Кумови капетан Станко Перичић и Катерина, жена капетана Марка Старчевића.

12. 12. 1828. р. и к. Спиридон, син Ива Ђурова Микијељевића и Кате Марка Попова Костића. Кум капетан Лазо Ивошевић.

04. 02. 1829. р. и к. Јоко, син Лаза Јокова Миловића и Маре Филипа Барбића. Кум капетан Лазо Ников Ивошевић.

14. 11. 1829. р. и к. Јована, кћер Сава Марковог Миловића и Иване Ника Јокова Старчевића. Кум капетан Перо Миловић.

07. 02. 1830. р. и к. Саво, син Ива Антоновића и Ели капетана Вука Старчевића. Кум капетан Спиридон Барбић.

24. 07. 1830. р. и к. Јане, кћер Јока Ђурова Старчевића и Манде Васа Миловића. Кум капетан Вуко Старчевић.

30. 09. 1830. к. Маре, кћер Марка Станкова Ивошевића и Јане Марка Лакичевића. Кумови капетан Лазо Ивошевић и Јована, жена капетана Пера Миловића.

18. 02. 1831. р. и к. Јована Јока Филипова Барбића и Стане Ива Вукова Ивошевића. Кум капетан Вуко Ников Старчевић.

29. 03. 1831. р. и к. Ђуро, син Вука Марковог Михајевића и Маре Ника Ђиновића. Кум Јоко, син капетана Ђура Старчевића.

30. 04. 1831. р. и к. Ђуро, син Сава Старчевића и Манде од Радиновића. Кум капетан Шпиро Барбић.

31. 05. 1831. к. Нико, син Марка Перова Бринића и Манде кћери Вука Ивова Шћепанице и Маре капетана Ива Костића.

11. 08. 1831. р. и к. Јована, кћер Марка Стјепова Стегића и Манде Илије Антоновића. Кум капетан Станко Миловић.

19. 02. 1832. р. и к. Стане, кћер Лаза Миловића и (име мајке није забиљежено) Филипа Барбића. Кум капетан Лазо Ивошевић.

18. 04. 1832. р. и к. Јане, кћер ива Перова Бринића и Јане од Андравића. Кум капетан Шпиро Барбић.

19. 01. 1833. учињен фед Јовани Ива Радова Костића и Стане Триповић. Поред осталих потписао капетан Петар Андравић.

29. 01. 1833. р. и к. Јане, кћер Ива Стјепова Бринића и Иване Ника Бринића. Кумови капетан Вуко Ников Старчевић и Јована, жена капетана Пера Миловића.

29. 01. 1833. к. Маре, кћер Рада Јокова Антоновића и Анђе Вука Барбића. Кум капетан Лазар Ивошевић.

05. 07. 1833. р. Стјепо, син Рада Никова Радиновића и Јоване капетана Ива Лакичевића.

05. 07. 1833. р. и к. Јоко, син Вука Перова Миловића и Кате попа

Филипа Костића. Кума Јована жена капетана Пера Миловића.

02. 10. 1833. р. и к. Томо, син Станка Никова Ђиновића и Иване попа Андрије Бошковића. Кум капетан Петар Андровић.

18. 06. 1834. р. и к. Ивана, кћер Ива Перова Бринића и Јане од Андровића. Кум капетан Шпиро Барбић.

20. 09. 1834. р. и к. Вуко, син Лазара (Пера Никовог Костића) и Стане Пера Ивовог Бринића. Кум капетан Петар Андровић.

01. 03. 1835. р. и к. Јована, кћер Вука Михојевића и Маре Ника Ђиновића. Кума жена капетана Шпира Барбића.

04. 04. 1835. р. и к. Јована, кћер Пера Андрина Поповића с Његуша, и Стане Станка Радова Милошевића. Кум капетан Стијепо Крстов Дубравчевић.

29. 09. 1835. р. и к. Јована, кћер Станка Никова Бринића и Јане Вука Русовића. Кум капетан Вуко Ивов Барбић.

14. 03. 1836. р. и к. Стефан, син Јока Шћепаничића и Јане од Ивошевића. Кум капетан Вуко Старчевић.

16. 10. 1836. р. и к. Вуко, син Шпира Ђиновића (није уписано име мајке). Кум капетан Петар Костић.

16. 02. 1837. р. и к. Маре, кћер Лазара Јокића и Кате од Миљешковића. Кум капетан Вуко Старчевић.

20. 06. 1838. р. Јована, кћер Вука Никова Вулевића и Маре **капетана** Вука Никова Старчевића.

02. 07. 1838. р. и к. Илија, син Јока Ђурова Старчевића и Манде Васа Маркова Миловића. Кум капетан Вуко Ников Старчевић.

10. 08. 1838. р. и к. Стане, кћер Ива Јокова Вулевића и Јоване (није записано рођено презиме). Кум капетан Шпиро Барбић.

16. 10. 1838. р. и к. Лука, син Ђура Савова Ивошевића и Кате од Старчевића. Кум капетан Станко Миловић.

19. 08. 1839. р. и к. Нико, син Лаза Перова Костића и Стане Пера Ивова Бринића. Кум капетан Шпиро Барбић.

03. 09. 1839. р. и к. Стане, кћер Јока Илина Антоновића и Иване капетана Станка Миловића. Кум капетан Шпиро Барбић.

04. 09. 1839. р. и к. Иво, син Лаза Вукова Миловића и Маре капетана Филипа Барбића. Кум капетан Лазо Милошевић.

06. 01. 1840. р. и к. Јована, кћер Вука Перова Миловића и Кате од Костића. Кум капетан Вуко Старчевић.

15. 02. 1840. р. и к. Манда, кћер Марка Бујеновића и Стане од Старчевића. Кум капетан Стијепо Јокић.

10. 05. 1840. р. и к. Никола Јока Андрина Старчевића и Стане од Бринића. Кум капетан Вуко Ивов Барбић.

16. 10. 1843. р. и к. близанци Вуко и Кате, Јока Антоновића и Јоване од Миловића. Кум капетан Шпиро Барбић.

24. 10. 1843. р.и к. Раде, син Јока Миљешка и Јане од Русовића. Кум капетан Шпиро Барбић.

Вјенчали су се:

29. 01. 1823. Ђуро Марка попова Костића и Стане Вука Ђурова Микијељевића. Кум капетан Ђуро Старчевић.

07. 10. 1823. Вуко Пера Миловића и Марија Вука Старчевића. Кум капетан Петар Андровић.

23. 09. 1824. Нико капетана Ива Лакичевића и Дафина капетана Станка Трипова Андровића.

07. 03. 1825. Иво Јова Антоновића и Јелена капетана Вука Старчевића. Кум капетан Шпиро Барбић.

08. 10. 1825. Марко Станка Ивошевића и Јане Марка Лакичевића. Кум капетан Лазо Ивошевић.

08. 10. 1826. Иво Војина Русовића и Ивана Ива Станишића са Његуша. Кум капетан Шпиро Барбић.

06. 10. 1827. Јоко капетана Филипа Барбића и Стане Ива Војинова Ивошевића.

23. 09. 1828. Саво Сава Лакичевића и Јане Сава Ђурова Ивошевића. Кум капетан Перо Андровић.

16. 01. 1830. Лазо Пера Никова Костића и Стане Пера Ивова Бринића. Кум капетан Петар Андровић.

22. 01. 1830. Иво Перов Бринић и Јане Станка Андровића. Кум капетан Петар Андровић.

09. 11. 1831. Станко Ника Ђиновића и Ивана попа Андрије Бошковића. Кум капетан Петар Андровић.

17. 08. 1839. Лако капетана Станка Миловића и Кате Ника Радова Тројановића из Луштице. Кум капетан Петар Андровић.

08. 09. 1841. Спиридон Пера Јовова Старчевића и Јоване Алексе Михаиловића. Кум капетан Станко Миловић.

Умрли и у Кртолима сахрањени:

01. 03. 1824. капетан Нико Занов Костић у 98. г.

20. 08. 1824. Стане, жена Стијепа Лакичевића, а кћер **капетана** Филипа Барбића.

22. 09. 1826. капетан Нико Миловић.

27. 12. 1826. Кате, од оца Ива Андрина Старчевића и матере Јоване, кћери капетана Вука Старчевића.

07. 03. 1827. капетан Марко Старчевић у 95. г.
 05. 10. 1829. капетан Иво Лакичевић у 82. г.
 10. 11. 1829. Гордана удова капетана Ива Лакичевића.
 22. 01. 1833. Јане, удова капетана Јана Старчевића.
 10. 08. 1835. Јована, жена капетана Пера Миловића.
 18. 03. 1839. капетан Стијепо Дубравчевић.
 20. 03. 1839. капетан Перо Ников Костић.

Слиједи збирни списак имена свих кртољских поморских капетана који се помињу у протоколима од почетка 1813. до краја 1843. и села из којих су:

Андровић Петар-Перо,	Богишићи
Андровић Станко Трипов,	Богишићи
Антовић Раде,	Миловићи
Барбић Вуко Ивов,	Никовићи
Барбић Марко,	Никовићи
Барбић Раде,	Никовићи
Барбић Спиридон-Шпиро Луке,	Никовићи
Барбић Филип Радов,	Никовићи
Дубравчевић Станко,	Ђурашевићи
Дубравчевић Стијепо Крстов,	Ђурашевићи
Ђиновић Јово,	Гошићи
Ивошевић Лазар-Лазо Ников,	Миловићи
Ивошевић Нико,	Миловићи
Јокић Стијепо,	Богишићи
Кикановић Јово,	Гошићи
Костић Вуко Занов,	Костићи
Костић Зано Вуков,	Костићи
Костић Иво Занов,	Костићи
Костић Нико Занов,	Костићи
Костић Петар-Перо Ников,	Костићи
Лакичевић Иво,	Гошићи
Миловић Нико Ивов,	Миловићи
Миловић Перо,	Миловићи
Миловић Саво,	Миловићи
Миловић Станко,	Миловићи
Милошевић Лазо,	Радовићи
Миљешковић Јоко,	Миловићи
Перичић Станко,	Ђурашевићи
Русовић Јован-Јово,	Радовићи
Русовић Стијепо,	Радовићи

Старчевић Вуко Ников,.....	Радовићи
Старчевић Ђуро,.....	Радовићи
Старчевић Јано,.....	Радовићи
Старчевић Јово,.....	Радовићи
Старчевић Марко,.....	Радовићи
Старчевић Раде и.....	Радовићи
Старчевић Стефан.....	Радовићи

Укупно 37 капетана, од чега је 31 из парохије Радовићи и 6 (кумови) из парохије Ђурашевићи. Неки од ових капетана, као Андравићи, Барбићи, Ивошевићи, Миловићи, Старчевићи, били су и бродовласници па су пловили и на својим бродовима. Већина је пловина на дубровачким, тршћанским, малтешким, руским, венецијанским, и другим, а неки и на британским бродовима. Ту нису обихваћени пилоти у Суеском каналу, којих је било десетак из Кртола, али у нешто дужем периоду - до Првог свјетског рата.

У другој половини 18. в. неки кртољски капетани су помињани и у лучким архивама, чиме се бавио Максим Злоковић, па ће овдје бити наведена само имена којих нема у горњем списку: Андравић Вуко, Антовић Гаврило, Барбић Ђуро, Бујеновић Нико, Ивошевић Вуко Петров, Ивошевић Илија, Ивошевић Петар Вуков, Миловић Вуко, Никетић Илија, Никетић Иво Илијин, Костић Ђуро попов, Русовић Симо, „Шћепаница” (Стјепаничић) Иво. Дакле, још 13 до почетка 19. вијека. То значи укупно 50 поморских капетана само из некадашње општине Кртола, без општине Луштице.

Ако је толико капетана у релативно кратком периоду, колико је тек укупно било? А колико тек помораца нижих чинова?

Колико помораца није сахрањено у земљи, него им се „море радовало”? – како се у Кртолима (и још понегдје у Боки) говорило за поморце које је море прогутало. Не само за поморце него и за предмете изгубљене (најчешће сидра) или у нужди бачене у море да би се брод спасио. И тај израз је заборављен, па је прилика да се врати у терминологију историографије бокелског поморства. Учитељ Томо Поповић, у својој спомен књизи Херцег-Новом, пишући о растерећењу брода који је узмицао потјери, поменуо је бацање топова у море уз изреку: „нека море радује топове”.¹³ Под насловом „Море га радовало”¹⁴ поп Марко Костић је описао тужну судбину утопљеног морнара Милоша С. јединца Станковог. О још већој трагедији попа Филипа Костића, коме су се утопила три сина,

¹³ Томо К. Поповић „Херцег-Нови” Задар, 1883., стр. 170.

¹⁴ Марко Костић, „Море га радовало – цртица из бокешког живота”, „Јавор” бр. 22. Нови Сад, 31. маја 1887., стр. 1-4.

писано је у збиркама истинитих прича.¹⁵ Не много давно, приликом обреда сахране, у моменту полагања умрлог у раку, завршне ријечи свештеника биле су: „земља га радовала”. Од када се умрли не сахрањују у земљу него у зидане гробнице, то се изгубило. А пристизали су и нови свештеници који нису из овог краја, па нису ни познавали традицију и локалне обичаје.

Дуго у Кртолима није било ни хотела, ни парохијског дома, ни манастира (осим у рушевинама), па су црквени и други високодостојници, приликом посјета Кртолима и Превлаци, одсједали у поповској кући Костића. Ту је била посебно уређена једна гостинска соба са библиотеком, архивом и иконостасом, а због боравака владика названа „Владичанском камаром”. Била је то света соба, као олтар, у коју нису залазила дјеца, жене и незване особе. Све што је било у њој, сматрано је великом светињом, па је тако чувано. Поред ње су и укућани и намјерници, пролазили са страхопоштовањем и сваки пут би се прекрстили. Ту је одсједао владика Сава Петровић 1767. г. и 1778. г. када је освештавао обновљене цркве Св. Спаса и Св. Луке, и не само тада. Владика Василије је ту боравао неколико пута по више дана, користећи библиотеку и архив када је припремао „Историју о Црној Гори”, и одакле је обављао и неке државничке послове. Из његовог писма од 28. октобра 1751. изванредном провидуру Валерију Антелмију види се да ни писац историје Црне Горе, не помиње Црну Гору у дипломатској преписци, ни као државу, ни у смислу вјерске јурисдикције.

Ово је раније објављивано,¹⁶ а овдје су само два краћа извода и текст потписа:

„...Ја сам дошао овдје у визиту како је стари обичај, а потврђен декретом преведрог принципа на 1718. года...још од старих времена имамо писма од папе римскога Лава Четвртога, да митрополит скендеријски и приморски јест најстарији у Србији, и Босни и Болгарији. У том до сада

¹⁵ Васко Костић, „Непокорни Бокељи - збирка истинитих прича”, Београд, 1994., стр. 89-101.

Васко Костић, „Судбине бокељских несрећница – збирка истинитих прича” Београд, 1995., стр. 87-102.

¹⁶ Јевто Миловић, “Зборник докумената из историје Црне Горе”, Цетиње, 1956., стр. 224-225.

Васко Костић, “Запретана прошлост Превлаке - прилог историјским расправама”, Београд, 1989.,

Васко Костић, “Подвизи Бокеља - збирка истинитих прича”, Београд, 1992., стр. 129-136.

Васко Костић, “Најстарија народна школа у Црној Гори”, Радовићи, 1996., стр. 56-59.

били смо познати од преведре господе Млетачке...” И на крају потпис: „епископ цетињски, сендеријски и приморски и трона сербскога, из Кртолах, ок. 28, 1751. ексарх Василиј Петровић.”

Владика Петар Први је одржавао сталну везу са кртољским свештеницима, па је Стјепан Митров Љубиша забиљежио и једну причу о његовој посјети Кртолима¹⁷ Аутори Протокола, протопоп Нико и поп Филип, били су десна рука владике Петра Првог у Боки.¹⁸ „Владичанска камара” још увијек непорушена, толико је значајна да би је требало законом заштитити. У њој је отворена и прва школа²⁰ на српском језику (1776. г.) а у њој је становао и проучавао списе Младен Црногорчевић док је учитељевао у Кртолима. Њеној библиотеци и архиви, као и дугим разговорима са протом Лазом Костићем, Црногорчевић је морао бити захвалан јер је и то допринијело његовом богатом стваралачком раду, који је био најинтензивнији док је боравио у Кртолима.)

Закључак

Историографија није фасцикла која се може дефинитивно закључити и архивирати без могућности промјена и допуна, па ма какви експерти и ауторитети на томе радили. Приватне и црквене архиве у малим и забаченим селима крију веома вриједно духовно и историјско благо које може знатно обогатити културну баштину, допуњује, а не ријетко и исправља, званичну историографију. Оно не може само по себи изаћи на видјело, али може ако се уложи потребан (не мали) напор и довољно времена да се открије и објави, прије него што се заувјек изгуби. Нажалост, мало ко то ради, поред осталог и зато што изостаје разумијевање и подршка од оних од којих би се то морало очекивати.

ЛИТЕРАТУРА

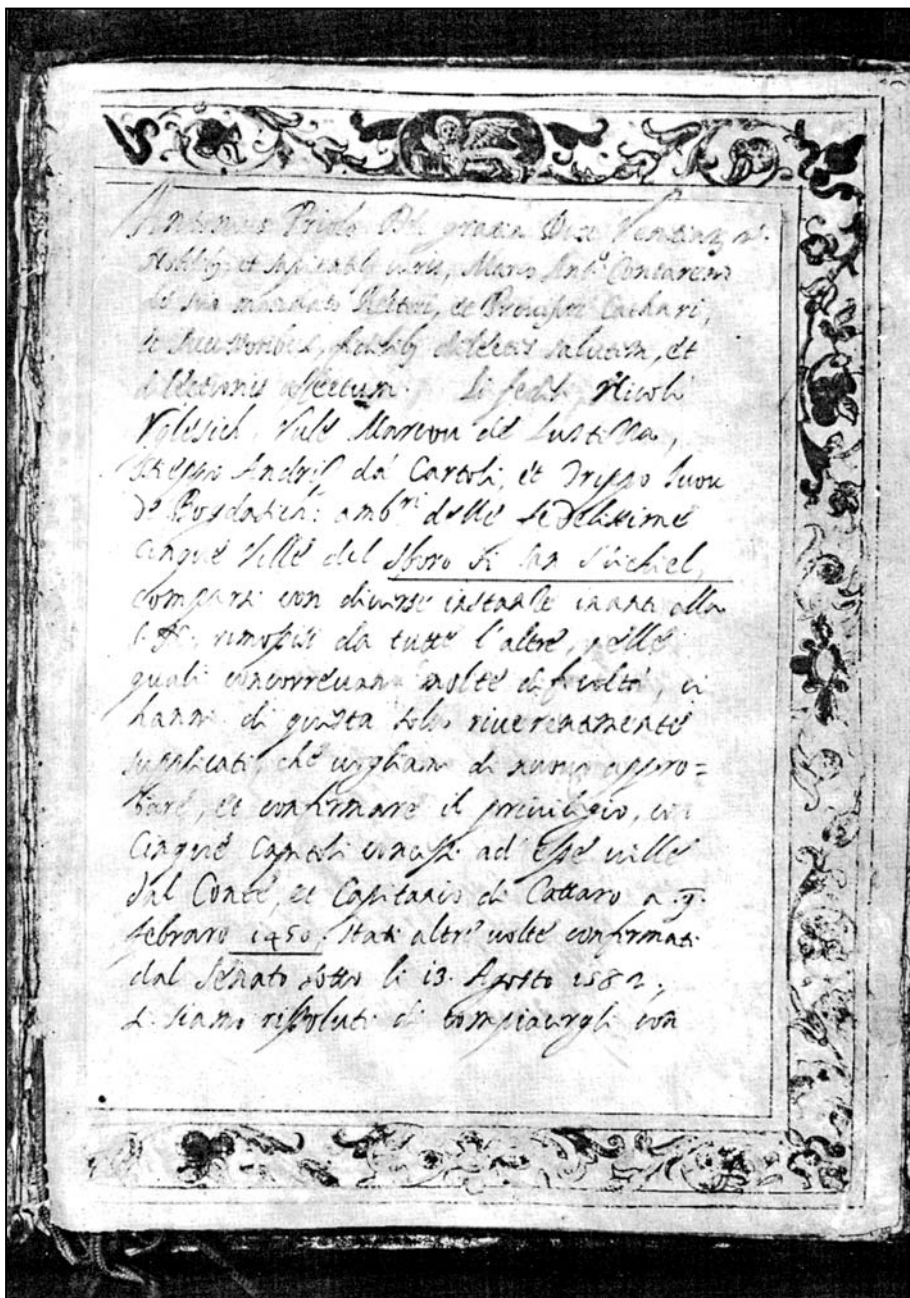
У оваквој изворној врсти радова не може се говорити о „коришћеној литератури”, јер су извори необјављени рукописи. Може се говорити само о „помињаној литератури”, али и већина ње је из истих извора.

1. Костић, Васко „Стари бокељски прописи”, зборник „Бока” бр. 24. Херцег-Нови, 2004.
2. Јевто Миловић, „Петар II Петровић Његош”, Титоград, 1986.
3. Тиват, Монографија, Београд 1983.

¹⁷ Стјепан Митров Љубиша, “Шалу је Бог оставио”, “Глас Боке”, бр. 66. од 10. марта, Котор, 1934.

¹⁸ Васко Костић, “Да се не забораве знаменити свештеници”, „Светигора” двоброј 159-160. и бр. 161. Подгорица, 2005.

4. Горан Комар, „Кртољске исправе – архив породице Костић из Кртола у Боки Которској”, Нови Сад 2000.
5. Горан Комар, „Књига попа Филипа Костића” у Зборнику „Бока” бр. 23. Херцег-Нови, 2003.
6. Vasko Kostić, „Vakcinacija protiv velikih boginja u Boki kotorskoj”. „Acta hist. Med. Stom. Pharm. Med-vet.”, Beograd, 1889/29/2.
7. Васко Костић, „Запис о смрти Никанора Богетића”, стр. 22. ревије „Бока” за септембар, Котор, 1997.
8. Vasko Kostić, „Dva kapetana Mrša” „Pomorstvo” br. 14. za decembar, Kotor, 2000.
9. Predrag Kovačević, „Istorija bokeljskog pomorstva” Kotor, 1967.
10. „12 vjekova Bokeljske tornarice” zbornik, Beograd, 1972.
11. Васко Костић, „Црногорац свесрпски великан”, Београд, 1995.
12. Васко Костић, „Приморске легенде”, Београд, 1989.
13. Томо К. Поповић, „Херцег-Нови”, Задар, 1883.
14. Марко Костић, „Море га радовало – цртица из бокешког живота”, „Јавор” бр. 22., Нови Сад, 1887.
15. Васко Костић, „Непокорни Бокелји - збирка истинитих прича” Београд, 1994.
16. Васко Костић, „Судбине бокелјских несрећница – збирка истинитих прича”, Београд, 1995.
17. Јевто Миловић, „Зборник докумената из Историје Црне Горе” Цетиње, 1956.
18. Васко Костић, „Запретана прошлост Превлаке - прилог историјским расправама”, Београд, 1989.
19. Васко Костић, „Подвизи Бокелја - збирка истинитих прича” Београд, 1992.
20. Васко Костић, „Најстарија народна школа у Црној Гори” Радовићи, 1996.
21. Стјепан Митров Љубиша, „Шалу је Бог оставио”, „Глас Боке”, бр. 66. од 10. марта, Котор, 1934
22. Васко Костић, „Да се не забораве знаменити свештеници”, „Светигора” бр. 159-160. и 161., Подгорица, 2005.

Докуменат из 1620. године који говори о „Збору св. Михаила“ са Превлаке (Sbogo di San Michiel - својина Васка Костића из Тивта.)

№ 22. Септ 1842. Кипулаи
 Свјетле Шо Сине сваанка бупимета бупи
 рагорелата се сугуановат Кипулаи мина болариа
 уперулу. евои болариа уперулаи Купе
 аминант рагорелата гинио Кипулаи
 Свјетле Купе свјетле. повои Кипулаи рагорел

№ 24. Септ 1842. Кипулаи
 Свјетле Нилега Сине пона филма Кипулаи
 е болариа Кипулаи. евои Свјетле
 Купе Кипулаи. Кипулаи Свјетле
 Свјетле Кипулаи. повои Кипулаи

На 1844 тогине тја фебруа 14. евант
 уапоиоел нило Сине пона филма Кипулаи
 Свјетле Свјетле Кипулаи. Свјетле
 филма, повои Свјетле Кипулаи
 Кипулаи мене Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи

На 1846. тогине дугои тои Кипулаи Мару
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи
 Свјетле Кипулаи Свјетле Кипулаи

На 25 септембра На 1823: пртоли
 Никаноръ - потешъ истребъ
 Престави се сто погнаний спурець гднъ Бѣвъ архима
 Никаноръ
 Никаноръ и индуръ намъ стнннъ архерекеши и погребенъ
 у цркви св. Николая и погребъ св. Николая у цркви св. Николая
 и погребъ св. Николая и погребъ св. Николая

На 6: септембра 1823: пртоли
 престави се Катерина дѣти прѣослави хъ рѣдѣтели
 Бѣва Андреа Мирноза стуртешица матери мурѣи дѣти
 гднъ погн. иже костикъ погребъ ю: погнъ Филиппъ
 костикъ кафе храма сто успеникомъ дѣти

На 5: ноембра 1823: пртоли престави се юшо
 петрохъ и погребъ Бѣвацке погребъ погребъ етѣ
 петрохъ Никола костикъ кафе храма сто успеникомъ

На 10: ноембра 1823 пртоли
 престави се дѣти рѣна колѣнота лѣва стуртешица
 андѣрѣ погнота ица погнота погнѣтѣ стуртешица
 лѣва погребъ ю: петрохъ Никола костикъ кафе
 кафе храма сто успеница престави се оторачица

На 28: септембра 1823. пртоли
 Престави се мара 12-лѣтѣ юна вѣноха смаркеши
 одъ 1. Тошине. Погнъ храма св. Никола
 у цркви погребъ ю: погнъ Филиппъ Костикъ

Ма 29. славно августа 1830
 престави се покои си гднъ Кеттманъ мати
 мрше въ комъ нипади пераста отъ рого-
 смо етѡ за агвѡта усвѡтѡ оми смо. Кане-
 тошо потрео ене гднъ илмарко ѡсѡчѡне макаръ
 гднъ протопотъ ѡяковъ поцаи гднъ ѡкопѡра
 протопотъ сѡмо злѡкошѡкъ и ѡ тошъ сѡнъ
 потъ илѡу злѡкошѡкъ изморѡнъ протопотъ
 отѡданъ мѡлиношѡкъ и потъ штиро сероеръ
 и зкерѡлахъ протопотъ Николаи Костиѡкъ
 и потъ фрѡлиѡкъ Костиѡкъ излаѡшѡкъ чѡхъ потъ
 Лесо Кеткошѡкъ изрѡсна ичлѡвѡеръ Стефанъ
 Кѡлошѡкъ ичлѡвѡеръ Никофѡилъ ичлѡнахъ мати
 и потъ петаръ потѡшѡкъ изрѡсна и потъ марко
 самѡрѡвѡкъ сѡрѡшѡнахъ и потъ 1030 маѡта
 ичлѡвѡ сѡмѡгѡра потъ керѡво ичлѡвѡ потъ
 лѡтѡанъ сѡкѡлѡшѡкъ и потрео смо етѡ на сѡлѡнѡ

Бѡлѡшка о смрти мати мрше - јаснија фѡтокопија

№ 12. Марта 1831 илудило укретоло
 родило марко Саво еверие киновица имаје бачи
 тика. Савиш кумо киново Костич и кума зиде
 конд. лаво киновица крестина пово фризий в кол
 у церкву сави луле улошике село укретоло

№ 18. мѣца 1830: слажено укретоло унегелю
 крестине кате ктерв пратосладних в родителю
 сѣца пера андрина пвтиношица матери катпн ктер
 швнѣ пероши притиношица востриемнику еп: оио
 штиро кѣа ладнѣшица востриемница маре Рена или
 ктерв крестине пово Нило Костич в уцеркву С: Л: У

№ 12. мѣца 1830 слажено укретоло вѣторни в
 крестине имиром в помазасе манде ктерв пра
 вострашних в родителю сѣца илие ибшова спурте
 ка мѣтери ибшани ктери спанка пошоа Костич
 востриемник в оио штиро пошоа Костич вост
 риемница маре Рена илие ибшова спуртешица
 крестине пово фризий Костич в уцеркву С: Л: У

№ 24: июля 1830 слажено укретоло унегелю
 родисе икрестисе имиром в помазасе ане ктерв
 ибшнѣ кѣра спуртешица манде майна ктерв
 пошойнота швнѣ милошица востриемник в еп: оио
 катпн ктерв швнѣ спуртешица востриемница спанѣ
 пера властелношица крестине трезв пово Нилка
 Костича в охрамъ спота устениа укретоло

Васко
 Костич

На 1: фебруара славено 1833: Кертвали
 роди се њошња кћеръ прѣдславањхъ
 радилелѣи соца пера њошња чрпѣлѣи
 при гди ѡдѣлѣла восприемникъ ей:
 оцѣ сѣо крѣо лѣмѣи ѡдѣлѣла воспри
 емница аѣе жена лѣца сѣоо оуриѣ
 прѣтѣице презъ пероха Нѣколоа Костѣи
 вохраме сѣо оуѣлѣи — уѣтѣртѣи

На 4: фебруара славено 1833: Кертвали
 роди се крѣо синъ прѣдславањхъ радилелѣи
 ѡдѣла Нѣица радѣи Костѣица матерѣи ѡдѣлѣи
 кћери перѣа аѣроѣица восприемникъ оцѣ сѣо
 перо Нѣица ^{оуѣлѣи} Костѣица восприемница старѣ
 перѣи прѣтѣица презъ пероха Нѣица Костѣица
 вохраме сѣо оуѣлѣи: — вѣоѣлѣи

На 11: маѣа маѣа 1834: славено
 аѣе медѣтѣ вѣертѣице вѣтѣ тѣстѣице и прѣтѣице
 прѣтѣице наѣсѣи крѣоѣлѣице и прѣтѣице
 наѣице пѣтѣице

На 30: маѣа маѣа 1834: Кертвали
 прѣтѣице Нѣице синъ иѣа крѣоѣа милѣиѣиѣи
 ѡдѣлѣице законѣице вѣице ѡдѣлѣице ѡраѣиѣиѣи
 восприемникъ емѣ оцѣице иѣо марѣѣице милѣиѣи
 восприемница марѣ вѣице крѣоѣа милѣиѣи прѣтѣице
 презъ пероха Нѣица Костѣица вохраме сѣо оуѣлѣи
 уѣриѣице вѣиѣѣѣѣице сѣо оуѣлѣице вознесѣице

№ 22: Января 1801 уиртоле
 Престѣе имѣромъ помазасе ѡтеца и дѣтери граи-
 оладныхъ родителей ѡца сѣла шѣнопа игоменнѣа
 матери мари и дѣтери шѣнопа игоменнѣа коштѣа восприе-
 мнѣе еи оиствѣ мѣо ѡтеца игоменнѣа восприе-
 мнѣа стѣеа жена пономота мари игоменнѣа
 престѣе чрезъ пороха филипа коштѣа: вохра С: У:

№ 25: Января 1801: уиртоле
 Престѣе имѣромъ помазасе стѣеа и дѣтери право-
 оладныхъ родителей ѡца мари стѣеа игоме-
 ннѣа матери яни. и дѣтери мари ѡтеца лѣкѣе-
 игоменнѣа восприемнѣе оиствѣ еи и дѣтери лѣзо
 игоменнѣа восприемнѣа ѡтеца жена и дѣтери:
 пера млошѣа престѣе чрезъ пороха Вишова
 коштѣа вохраме стѣеа устѣеа отворѣнѣа

№ 26: Января 1802: уиртоле
 Престѣе имѣромъ помазасе ѡтеца сѣла православныхъ
 родителей ѡца яни сѣла лѣкѣе игоменнѣа
 матери дѣтери и дѣтери пономота стѣеа игоменнѣа
 восприемнѣе оиствѣ сѣла. про сѣла пономота и дѣтери
 восприемнѣа мари жена мари ѡтеца лѣкѣе игоменнѣа
 престѣе чрезъ пороха филипа коштѣа вохраме стѣеа игоменнѣа лѣкѣе

№ 1: февварѣа сѣеа 1801: уиртоле
 Престѣе имѣромъ помазасе яне и дѣтери православныхъ
 родителей ѡца майстора вѣа ѡтеца ѡтеца
 матери ѡтеца и дѣтери пономота сѣла маринопа равном-
 нѣа ѡтеца игоменнѣа восприемнѣе еи: оиствѣ
 мѣо пономота коштѣа восприемнѣа яне жена игоменнѣа
 ѡтеца игоменнѣа престѣе чрезъ пороха филипа
 коштѣа вохраме стѣеа игоменнѣа лѣкѣе

Вада Нигра 1828.

Ли при принасетом киноризуку Нисавику вајо
 Клеодолитка летридои Састановед Кркеро кери
 Туримика Нисавику од 25. септембра од 7. Вевоина
 оише Свурки састановед илиа Вуоуријон
 амуримитв. и понесе Кочу састанов Туримитв
 Нисавику посла П П Нико Костив.

На. 24. априла 1828. Посламо урди
 оупотора. разпоритв вајоина Клеодолитка
 ива састану Кркер Мариа Туримика
 поу Кочере. 66. 1. и 13. априла илиа
 Туримика по П Нико на Кочив

1828: септембра 23: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 Кочу вајоина зрѣија Мариа Личи Кочив
 Кочивлахв 11: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 зрѣија Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 твѣна 3: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 Кочетна 2: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 Наталија 12: септембра 1822
 Фацелетв 10: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 Вајоина 8: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 шдронв 3: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 оише 6: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 пришеина 1: Кркеро 1820 Кате по Па Филипа
 прегатихв 4: Филипа 1: септембра
 Кочу састанов ретено Кочу

ПОПИС РУКА
 КАТЕ ПОПА ФИЛИПА
 КОСТИЋА

1827
 1. Б.
 1829: НОЈЕМОРА 8:
 НАДРХАИДЕЛОВВ АРАИ
 ОИ АРАИ СОЛАТРАИВ. МЕ
 АЧАА ОИ ЛИПИ АЧ

Попис руха Кате попа Филипа Костића